

Att skydda gröda från skador av tranor och gäss

Skrämselmetoder och förebyggande åtgärder

FOTO: TORBJÖRN ARVIDSON

Fåglar som genom sin koncentration orsakar stora skador på gröda är framför allt tranor, grågäss och sädgäss, samt i mindre utsträckning kanadagäss och sångsvanar. Det är främst fåglarnas födosök som är orsaken till skadorna.

Tranor besöker fält med potatis, säd, vall, morötter och baljväxter med viss förkärlek för potatis och korn.

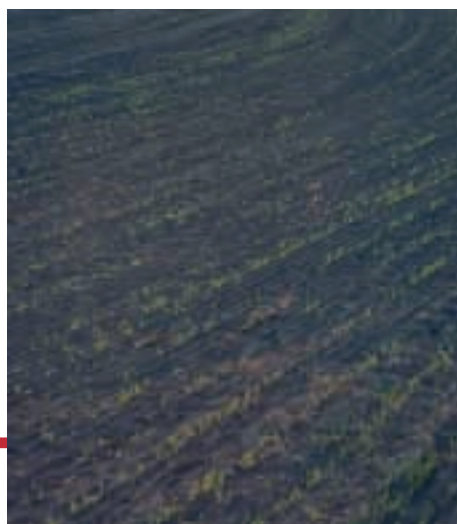
Gäss besöker fält med ärtor, säd, vall och morötter.

Sångsvanar besöker mest säd och raps.

1999 beviljade länsstyrelserna totalt 890 000 kr i bidrag till skadeförebyggande åtgärder mot tranor och gäss. Skador som orsakats av desamma ersattes med 1 630 000 kr.

Skadetyper

De vanligaste skadorna som ger ekonomiska förluster är betning och nedtrampning av mogen och omogen säd, betning av vall samt upplöckning av vår- och höstsått spannmål, potatis och morötter. Fåglarna lämnar också en stor mängd spillning vilket kan påverka grödans kvalitet. Det finns emellertid inga belägg för att fågelspillning skulle kunna ge upphov till spridning av salmonella (SVA - Statens Veterinärmedicinska Anstalt).

Åtgärder för att förhindra skador kan alltså vara nödvändiga från vår till höst med varierande krav på insats. För att skrämman bort fåglar från fält där de åstadkommer skador finns flera typer av mer eller mindre beprövade skrämmeåtgärder.

Det är viktigt att odlaren är uppmärksam och snabbt kontaktar länsstyrelsens besiktningsman för skadad gröda vid uppkomst av problem. Besiktningsmannen kan då få en första bild av skadeläget och sedan följa upp skadorna under resten av säsongen.

Odlaren bör även sätta ut någon form av skrämmeutrustning så snart som möjligt efter ett första "angrepp". En flock tranor kan orsaka stor skada på bara några dagar. Gemensamma strukturer bör vidtas i områden som är hårt drabbade över stora arealer. Det övergripande ansvaret bör länsstyrelsen ta i samråd med besiktningsmännen och brukarna.

FOTO: INGA AHLQVIST

Förebyggande åtgärder

Som första åtgärd bör man undersöka om det finns möjlighet att förebygga skador utan att aktivt behöva skrämma bort fåglarna. **Stubbåkrar** efter korn är mycket attraktiva för tranor. Tranorna väljer att gå på kornstubben så länge den inte bearbetas. Genom att välja en tidig kornsort och vänta med att plöja stubbåkrarna så länge som möjligt ger man tranorna tillgång till stubb under längre perioder vilket håller dem borta från annan gröda.

Man kan även välja att utfordra tranor och gäss på särskilt utvalda åkrar (så kallade tran- eller gåsbetesåkrar), antingen genom utläggning av foder till dem eller genom att odla något attraktivt på åkern. Korn är lämpligt när det gäller tranor medan vall och/eller ärtor är särskilt attraktiva för gäss. Att lägga ut potatis till tranorna lönar sig inte; de visar inte särskilt stort intresse för upptagen, utlagd potatis.

Om man ändå får oacceptabla skador på omgivande fält kan tran- eller gåsbetesåkrarna kompletteras med skrämselelänningar i de fält där man inte vill ha fåglarna.

Utvärderade metoder

Metoder som testats och utvärderats av VSC är gasolkanoner, flaggor och stängsel.

Gasolkanoner

(*Purivox Tripel karusell*, Nordanvik)

Kanonerna har med framgång prövats mot tranor på potatisåkrar. De har också använts i sädesfält i stor utsträckning. Skrämseleffekten av en gasolkanon täcker ca 5-6 ha. Gasolkanonen kan programmeras efter önskat intervall. Kanonen avlossar 2x3 skott per omgång. Den bör smälla minst tre omgångar per dag. Under VSC:s försök med gasolkanoner vid Kvismaren i Örebro län minskade antalet tranor på potatisfälten med 84 % efter uppsättningen av gasolkanoner, jämfört med antalet tranor månaden före. På kontrollåkrarna i studien ökade antalet fåglar med 106% under samma tidsperiod. Nordanviks gasolkanoner är testade under flera år, även vid sämre väderlek.

Det finns tre varianter av kanoner; en hög som lämpar sig bäst för fruktträdgårdar, en där kanonen efter avlossat skott snurrar kring sin egen axel och en där kanonen alltid är riktad åt samma håll. För att skrämma tranor och

Gasolkanon

FOTO: RAGNAR EDBERG

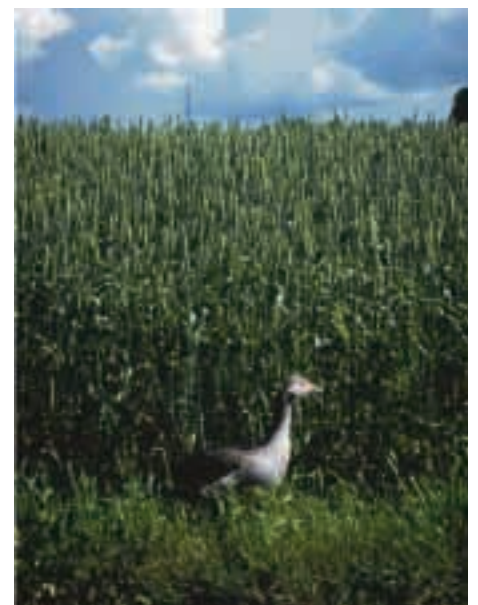
gäss rekommenderas den som snurrar (Tripel karusell).

Flaggor

Flaggor kan fungera om de används i hög täthet. "Flaggan" består av en gul 125 liters plastsäck (114x74 cm) som monterats på en träkäpp. Käppen ska sticka upp 80-90 cm ovan jord. Antalet bör vara minst 3-6 flaggor per ha. Flaggorna har ingen långsiktig effekt, men kan verka som en effektiv första "akutåtgärd".

Stängsel

Vid sjön Tåkern i Östergötlands län har VSC utvärderat effekten av stängsel för att förhindra grågäss från att lämna strandängarna och beta på intilliggande åkermark. Stängslen i försöket var 90 cm höga med en maskstorlek på 5x5 cm. Stängslen hindrar under våren gäss och gässlingar att gå upp på åkrarna och beta, förutsatt att det är ordentligt förankrat i marken och tillräckligt långt för att fåglarna inte ska gå runt. Det är också viktigt att stängslet sluter tätt mot marken. Små kryphål, t ex vid diken eller skarvar, upptäcks lätt och utnyttjas gärna av både vuxna gäss och gässlingar. Likaså kan en grövre maskstorlek på nätet medföra att gässlingarna kryper igenom. Under VSC:s försök vid Tåkern konstaterades att gässlingarna rörde sig upp till 40 meter från de vuxna gässen.

Gås framför gåsstängsel

FOTO: JENS KARLSSON

Heliumdrake

Andra metoder

Nedan presenteras ett urval av olika skrämsemeter som finns på marknaden. VSC kan emellertid *inte* uttala sig om skrämmornas effekt eftersom de inte utvärderats vetenskapligt.

Flygande drakar

I Storbritannien används en så kallad "heliumdrake" (*The Vigilante Helikite*) som enligt tillverkaren ska kunna användas mot många typer av problem med fåglar, t ex mot gäss på gröda. Draken består av en heliumfylld ballong i ett överdrag. Ballongen är fäst vid en anordning på marken via en 40 m lång lina. Här utnyttjas alltså fåglarnas rädsla för svävande, kretsande objekt i luften. Försäljaren hävdar att draken är effektiv över 8-10 ha. Metoden har använts i Sverige i bl a Dalarnas och Örebro län och upplevs ha god skrämseffekt. Tyvärr har metoden medfört vissa praktiska problem, till exempel vid regn.

Reflekterande pyramid

Peaceful pyramid ("den fridfulla pyramiden") heter en ljusreflekterande anordning från Storbritannien som drivs med en elektrisk motor och ett 12V-batteri.

En sensor styrd av dagsljuset

Reflekterande pyramid FOTO: RAGNAR EDBERG

startar och stänger av motorn. Pyramidens reflekterande del (12 cm hög) är i ständig rörelse och de ljusreflekterande speglarna på pyramidens sidor skapar störande ljusrörelser som skall avskräcka de från luften annalkande fåglarna. Pyramiden har även använts i Sverige med av användaren uppgiven god effekt. Vid Kvismaren anses den vara jämförbar med gasolkanonen.

Vindsnurror

Danska fågelskrämmor i form av vindsnurror finns i olika varianter. En av dem består av ett "rovfågelansikte" målat på en skiva. Under

det sitter speglar för att reflektera ljus. Skrämman vrider sig efter vinden vilket genererar ljusreflexer från speglarna och överraskningsmoment från "ansiktet".

Vindsnurran kan användas ensam eller som komplement till andra anordningar.

Ett alternativ till rovfågelansiktet är en ca 190 cm hög "människogestalt" som också roterar med vinden. Försäljaren föreslår vindsnurrorna som alternativ till gasolkanoner.

Kvismareskrämman FOTO: RAGNAR EDBERG

Dansk fågelskrämma

Länsstyrelsen i Uppsala län har köpt in snurror för att prova under växstsäsongen 2001 tillsammans med jordbrukare vid Hjälstaviken.

Reklamsnurror

En annan typ av vindsnurra har använts med framgång vid Kvismaren i Örebro län. Snurrorna är modifierade reklamsnurror av "trottoarpratar"-typ. De används antingen som självständiga enheter eller som komplement till gasolkanoner. "Reklamsnurrorna" (100x50 cm) är monterade på pålar som slås ned i jorden. Höjden ovan mark är ca 150 cm. Snurrorna har olika färger på bredsidorerna. En mindre snurra – "Kvismareskrämman" (50x50 cm) är under utformning av länsstyrelsen i Örebro och Forma Natura HB. Snurran har ett spegelprisma i toppen och är utrustad med rovfågelssilhuetter på bredsidorerna. Silhuetterna har olika vinklingar på vingarna, vilket ger en rörlig bild då snurran vrider sig i vinden.

Schasning och skrämskott

Aktiv skrämning kräver stora arbetsinsatser av den enskilde brukaren, men kan vara effektivt i vissa fall. En eller flera personer närmar sig fåglarna på något sätt, gående eller i fordon. De åstadkommer rörelser och för oväsen. Att imitera en flygande örn finns angivet i litteraturen som förvånansvärt effektivt. En person, väl synlig i landskapet, för armarna i låtsade långsamma vingrörelser.

ANORDNING	KOSTNAD
Gasolkanon, exkl. frakt, moms och gasoltub	5200-6200 kr
Stängsel (nät): 90 cm högt, 5x5 cm maskor	ca 850 kr/25 m
Heliumdrake, ett set inkl. frakt	ca 1800 kr
Reflekterande Pyramid, ett set inkl. frakt	ca 3000 kr
Dansk skrämman, exkl moms och frakt (varierar med typ)	ca 2500 kr
"Flying eagle", inkl frakt	ca 1300 kr
"Kvismareskrämman"	ca 1000 kr

FOTO: TORBJÖRN ARVIDSON

Mer information

Heliumdrake
(Vigilante Helikite),
Storbritannien
www.AllsoppHelikites.com

Roterande pyramid
(Peaceful Pyramid), Storbritannien
<http://www.birdscarers.co.uk/>
Återförsäljare i Sverige:
Bo Carlström, Örkelljunga
Tel: 0435-522 37, 070-575 22 37

Danska fågelskrämmer
L & S DanTrade ApS
Koholtvej 82
DK-4941 Bandholm
dantrade@li-dantrade.dk

Gasolkanoner, Sverige
NORDANVIK Viltskyddssystem
Klagtorpsv. 135
295 04 Näsrum

Referenser

Edberg, R. Insatser gentemot tranor, svanar och gäss. Ett bevakningsprojekt. *Forma Natura HB 2000.*

Karlsson, J. Försök med stängsel för att förebygga skador av grågäss på växande gröda vid Tåkern 1998. *Viltskadecenter 1998.*

Kjellander, P., Jansson, G. & Ahlqvist, I. Förebyggande av skada på potatis orsakad av trana. Delrapport 1. *Grimsö forskningsstation 1996.*

Sjöstedt, E., Kjellander, P. & Ahlqvist, I. Förebyggande av skada på potatis orsakad av trana. Delrapport 2. *Viltskadecenter 1997.*

**VILTSCADE
CENTER**

Grimsö Forskningsstation
730 91 Riddarhyttan
Telefon: 0581-920 70,
69 73 35
Fax: 0581-920 90
www.viltskadecenter.com
viltskadecenter@nvb.slu.se

Viltskadecenter är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och allmänheten. Centret arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket. Viltskadecenter bistår bland annat med information om förebyggande åtgärder för att förhindra skador från fredat vilt.